

„...ahhoz, hogy megértsük az embereket,
először fel kell ismernünk,
hogy egyszerre több világban élhetnek
sikeresen”

Beszélgetés James W. Oberly amerikai történésszel

*James W. Oberly amerikai történész professzor a University of Wisconsin állami egyetemen oktat 1983 óta. Kutatási területe a társadalomtörténet, kisebbségek története, migrációkutatás. 2013 tavaszán Fulbright ösztöndíjjal Magyarországon oktatott. Legfontosabb könyvei: *Understanding the Migrant Experience: The Austrian-Hungarian/American Connection, 1870–1930*, társszerzők Annemarie Steidl és Wladimir Fischer (a kézirat publikálásra a Berghahn Pressnél, 2014). *A Nation of Statesmen: The Political Culture of the Stockbridge-Munsee Mohicans, 1815–1972* (Norman: University of Oklahoma Press, 2005). *United States History: A Bibliography of the New Writings on American History*, társszerző Louise Merriam (Manchester: Manchester University Press, 1995), *Sixty Million Acres: American Veterans and the Public Lands before the Civil War* (Kent: Kent State University Press, 1990).*

Először arra kérem, beszéljen szakmai pályafutásának legfontosabb állomásairól. Mennyiben tekinthető az tipikusnak az amerikai viszonyok között?

Úgy vélem, igazán tipikusnak mondható. Négy szakaszra osztható. Az első szakasz doktori tanulmányaimhoz köthető. Az amerikai rendszerben ez két részből áll: először az ember elolvas sok könyvet, majd kitalálja a disszertáció témáját, és megírja a művet. Nagyjából az átlagos idő alatt fejeztem be ezt az első szakaszt: öt év a Rochesteri Egyetemen, ahol sok könyvet elolvastam, kiötlöttem az értekezésem témáját, megvédtem az értekezésemet, és mentem tovább. A következő szakasz lényege az, hogy az ember oktatási feladatot vállal az egyetemen. Én egy regionális egyetemen kaptam állást. Az ilyen intézmények különböznek a kutatóegyetemtől. A fő profil az alapszintű képzés, de ugyanakkor elvárják a kutatást is, és mint bármely más egyetemen, az a követelmény és remény, hogy az ember könyvet publikál a PhD disszertációjából. Én így is tettem: 1990-ben publikáltam a disszertációm, és nagyjából ezzel egy időben véglegesítettek az egyetemen. Ezután, már adjunktusként, pályafutásom harmadik szakaszába léptem. Ebben a fázisban egy új projektbe fog az ember, amit én Louisá-val, a feleségemmel tettem. Az amerikai történelemmel kapcsolatos legfrissebb szakirodalmat dolgoztuk fel egy bibliográfia keretében, és ez elegendő volt egyetemi tanári előléptetésemhez. Végül egy professzortól elvárják, hogy újabb feladatokat vállaljon, így írtam egy könyvet a Wisconsin államban élő indiánok történelméről, illetve itt kell megemlítenem legújabb vállalkozásomat, mely az Osztrák–Magyar Monarchia történetéhez kapcsolódik, és a migrációt vizsgálja. Így tehát pályafutása mindegyik fázisában tovább bővül az illető történész témaköre, aki egyre szélesebb közönséget szólít meg: először a regionálist, aztán a nemzetit, végül a nemzetközit. Ezért azt mondanám, tipikus szakmai pályafutás az enyém, egy nem annyira tipikus helyen. Mi leginkább BA hallgatókat oktatunk, és néhány mesterszakos hallgatónk van csupán.

Határainkon túl „...ahhoz, hogy megértsük az embereket, először fel kell ismernünk ...

Miről írt a disszertációjában?

Az 1812. évi amerikai–angol háború veteránjairól és a nyugdíjukról. Az Egyesült Államok pénzügyminisztériumának nem volt pénze arra, hogy kifizesse az obsitot, ezért inkább földet kaptak a veteránok, körülbelül egy négyzetkilométernyi területet. Négyszázezer emberről volt szó. Ily módon az Egyesült Államok területének egy jó részét állami segélyként adományozták az 1812-es háborúban való részvételért. (Ugyanez történt a mexikói háború – 1846–1848 – idején is.) Azt vizsgáltam, hogy a föld, amit az amerikai kormány az indiánoktól vásárolt, miként került a veteránokhoz, akik a legritkább esetben telepedtek le ott, inkább eladták valakinek a területet.

Beszélhetünk-e az Ön esetében valami különös motivációról, ami arra indította, hogy történész legyen? Vajon kimutatható-e bármilyen hatás családi oldalról?

Középosztálybeli családból származom, apám egyetemre járt, anyám is. Egy egyetemet végzett nőt vettem feleségül, a gyermekeink is egyetemet végeztek. Az volt az elvárás a családom részéről, hogy egyetemen tanuljak tovább. Tehát ahhoz a nemzedékhez tartozom, amellyel szemben támasztott követelmény volt a továbbtanulás. Ami azt a kérdést illeti, hogy miként lettem történész, nos, nem hiszem, hogy történelmi ambícióval jelentkeztem az egyetemre, valószínűleg inkább azt fontolgattam, hogy ügyész vagy ügyvéd leszek. Azonban elkezdtem csodálni az oktatóimat és azt, amit csináltak. A feleségemmel is az egyetemen találkoztam. Apja egyetemi oktató volt, történész, és meggyőzött arról, hogy jó dolog az oktatás és a tanulás. És igaza volt. Családi hatásról van hát szó. Ennyit a családomról.

Az egyetemen hatottak-e Önre az oktatói?

Néhány rendkívüli kutatót és oktatót ismerhettem meg. A Columbia Egyetemre jártam New Yorkban, és sok kurzust látogattam a Barnard College-ban. Az ottani oktatók feladatoknak tartották, hogy BA-s hallgatóikat arra ösztönözzék, hogy MA és PhD képzési programokban tanuljanak tovább. Így aztán engem is erős ösztönzés ért ilyen irányban. Az egyik unokatestvérem egyetemi oktatóként dolgozott, és ő is arra bátorított, hogy történelmi karriert válasszak.

Miként értékeli a kvantitatív történettudományt mint módszer jelentőségét a digitális korban? Miben látja annak legfontosabb szakmai eredményeit?

Az erre a kérdésre adandó válaszomat három részre bontanám. Amikor egyetemista voltam a Rochesteri Egyetemen, az ottan gazdaságtudományi tanszék – és részben a történettudományi tanszék is – a kvantitatív módszereket hangsúlyozta a gazdaságtörténetben. Egyik témavezetőm, Mary Young hagyományosan nagy adathalmazokkal dolgozott, és térképészeti módszereket alkalmazott az amerikai indiánok kisemmizésének és az euro-amerikaiak ezt követő nyugati terjeszkedésének a kutatásában. Az 1970-es évek a nagy számítógépek korszaka volt, a nagyméretű, szobákat kitöltő számítógépek és a nagy adathalmazoké. A másik témavezetőm Rochesterben Stanley Engelman, szintén gazdaságtörténész volt. Ő és munkatársa, Robert Fogel a rabszolgasággal, közgazdaságtannal, valamint a rabszolgakereskedelemmel kapcsolatban végeztek kutatásokat. A nagy tanulmány, amit Engelman és Fogel 1974-ben megalkottak *Time on the Cross* címmel, nem talált kedvező fogadtatásra. Így aztán a kvantitatív történettudomány fejlődése a közgazdászok miatt megállt, ugyanis azzal vádolták őket, hogy nem értik a történettudományt, hogy egyenleteket állítanak fel,

de nem értik, hogy a történelem az egyediről szól és kontextusfüggő.¹ Ugyanakkor a gazdaságtörténészeknek azt a feltételezését, hogy nagy tömegű adat tanulmányozása révén igen sokat megtudhatunk az emberekről alulról felfelé haladva, sokan elfogadták. És úgy vélem, hogy ez a módszer visszatért – nem a nyolcvanas években, amely inkább a posztmodern korszakának tekinthető, hanem a kilencvenes évtizedben, a minnesotai egyetemen, ahol létrehozták a *Minnesota Population Centert*, amely 1790-től kezdve digitalizálta az összes amerikai népszámlálási adatot, valamint sok más statisztikai adatot az egész világból. Ennek a központnak lettem a munkatársa, és a népszámlálási adatokat hasznosítottam a társadalomtörténet terén. Használtam már ezeket az adatokat az oktatás, valamint a kutatás során is. Micsoda változás ez az 1970-es és korai 1980-as évekhez képest! A régi időkben az embernek el kellett mennie a TTK épületébe, és az ottani számítóközpontban lyukkártyákkal kellett dolgoznia. Az 1990-es évekre viszont az ember asztali számítógép vagy laptop előtt a saját irodájában ülhetett, illetve bárhol. Véleményem szerint a második fordulatot a gazdaság- és társadalomtörténetben az amerikai népszámlálási adatok digitalizálása jelentette. A harmadik pedig 2000 óta zajlik, és lényege az, hogy a történelemtudomány kiegészül a geotérbeli térképészettel, illetve a történeti geográfiával. A történelem mint tudományág az időbeli változást vizsgálja: azt próbáljuk kideríteni, hogy a dolgok miért akkor történtek, amikor, illetve hogy miért változtak. A földrajz pedig azt igyekszik megvizsgálni, hogy a dolgok miért változnak térben. Így aztán ésszerűnek tűnik a kettő ötvözése. Úgy vélem, a szakma abba az irányba tart, hogy a földrajzi adatokat összekapcsolja a társadalomra vonatkozó adatokkal. Engem ez felettébb érdekel, így azután az 1990-es években bekapcsolódtam egy kutatási programba, melynek célja az volt, hogy feltérképezze a Felső-tó (az egyesült államokbeli Nagy-Tavak egyike – a fordító megjegyzése) fenekére süllyedt farönköket.

Ennek az a háttere, hogy több mint száz évvel ezelőtt a fehér lakosság kivágta csaknem az összes fát Észak-Amerikában. A legsűrűbb erdők Wisconsin állam északi részét borították. A kivágott keményfa egy részét bárkákkal szállították a Felső-tó öblein át. A bárkák közül néhány elsüllyedt, a tölgyfa rönkök pedig a tó fenekére süllyedtek. Ezek a rönkök ma rendkívül értékesek. Nem indián származású favágók bírósági úton igényt jelentettek be olyan rönkökre, amelyek a Felső-tónál élő két ojibwe indián törzs rezervátumában találhatóak. A két törzsnek én segítettem abban, hogy cáfolják ezeknek az igényeknek a jogosságát. A dokumentum, amit ebben a tárgyban írtam, a fakitermelés gazdaságtörténetének, az ojibwe indiánok kulturtörténetének és a tófenék történelmi geográfiájának a kombinációja volt.

Egy másik vállalkozás, amelyben GIS-t (*Geographic Information Systems* – térinformatika – a fordító megjegyzése) használtam, „Az idők emlékeznek” címet viselte. Ennek keretében szintén egy amerikai indián törzssel dolgoztam együtt, a Stockbridge-Musee mohikánokkal egy birtokvita kapcsán, amelyben a felperesek a környéken élő fehér lakosok voltak. A tervem az volt, hogy pontosan feltérképezem a történeti földhasználathoz kapcsolódó jogi igényeket. Megkértem az indiánok egy nyolcvan-kilencven éves nőkből és férfiakból álló csoportját, beszéljenek arról, hogy mire emlékeznek, mi történt itt ezen a sarkon, vagy hogy mi történt ott, abban az erdőben vagy tisztáson. Beszélgettek egymással, és segítettek egymásnak az emlékezésben. A férfiak olyasmiről számoltak be például, hogy igen, valaha ide jártunk vadászni, vagy hogy itt lehetett a legjobb halat fogni, a nők pedig például olyasmit meséltek, hogy igen, valaha ide jártunk gyógynövényeket gyűjteni. És ahogy be-

¹ Robert William Fogel közgazdászként tevékenykedett, 1993-ban közgazdasági Nobel-díjat kapott. A fordító jegyzete.

szélgettek és emlékeztek, a hallgatóimmal a GPS eszközünkbe betápláltuk a koordinátákat, hogy például ilyen és ilyen szélességi kör és hosszúsági kör, meg hogy 1930-ban a férfiak ide jártak halászni. Egy történet különösen megragadt az emlékezetemben. Az egyik idős ember elmondott egy esetet 1925-ből, ami arról szólt, hogy szarvasra mentek vadászati idején kívül, amit tilt a törvény. A vad elejtésének módja ugyancsak illegális volt: éjjel cserkésztek be a kiszemelt állatot, a szemébe világítottak, és egyrészt elvakították, másrészt a szemébe fénylettek a sötétben, ami könnyű célponttá tette a szerencsétlen párákat. Az idős férfiak pedig elmesélték a kaland további részleteit: Éjjel mentek, vitték a lovaikat és lovaskocsijaikat, tudván, hogy megsértik a törvényt, ám remélték, hogy friss szarvashússal térhetnek haza. Bekapcsolták a lámpájukat, láttak egy szempárt felvillanni a sötétben, aztán elkezdtek löni arra, amiről azt gondolták, hogy szarvas. Szarvas helyett azonban a saját lovukat lőtték le a hideg éjszakában, tíz mérföldnyire az otthonuktól. Milyen csodás történet! A hallgatóimmal sikerült beazonosítanunk a kudarcra végződött szarvasvadászat pontos helyszínét és a ló kimúlásának a helyét. Ez az eset nagyszerű példája annak, hogy a történelmi geográfia művelésében miként lehet felhasználni az idős amerikai indiánok *oral history*-jét, illetve az emlékeiket.

Az utóbbi időben amerikai történészek, valamint amerikanisták körében tapasztalható az a tendencia, hogy kutatásaikat a „transznacionális fordulat” jegyében végezzék. Mi volt ennek a kiváltója, és Ön miként értékeli ennek a jelentőségét új tudományos perspektívák és eredmények létrejöttének tekintetében?

Ez egy nagyon jó kérdés. A *Journal of American History* egész számot szentelt a transznacionális fordulatnak – talán tíz évvel ezelőtt, és sok más folyóirat is foglalkozott azzal. Úgy vélem, a történészek részéről újabban mutatott érdeklődés a migrációs tanulmányokból ered, különösen az Ázsiából, Afrikából és Latin-Amerikából az Egyesült Államokba irányuló, új migráció tanulmányozásából. A kutatók rájöttek arra, hogy az új migránsok nem szakították el a szálakat a szülőföldjükkel, és hogy az immigrációtörténet régi modelljei valójában nem működnek. A legrégebbi modell Oscar Handlin *The Uprooted* című munkájához köthető. Handlin a magyar, lengyel, ír és más európai területekről származó szegény parasztokról írt, akik szerinte egyszerűen kiszakadtak a falujukból, elveszítve gyökereiket, és teljesen más környezetben találták magukat Bostonban, Chicagóban vagy más amerikai városokban. Odakerültek, és nem lettek igazán sikeresek. A társadalomtörténészek a nyolcvanas években felülvizsgálták ezt az értelmezést, és a bevándorlókra nem mint gyökereiket vesztett emberekre tekintettek, hanem – a fa vagy növény metaforájánál maradva – inkább úgy, mint akiket „átültettek”. A jövevények magukkal hozták az intézményeiket, egyházait, klubjaikat és egyéb szervezeteiket. Azután a legutóbbi időkben a kutatók rájöttek arra, hogy az új migránsok, akik Mexikóból, Afrikából és Ázsiából érkeznek az Egyesült Államokba, mennyire kötődnek a szülőföldjükhöz. Mindenekelőtt pénzt, pénzutalványokat küldenek haza, és amikor az ember visszatekint a múltba, azt látja, hogy valójában ezt tették a magyar bevándorlók is több mint egy évszázaddal ezelőtt. Ezért úgy gondolom, a transznacionális fordulat abból a mostani felismerésünkből fakad, hogy ez az Amerikát elérő bevándorlási hullám új minőséget jelent. Amikor visszatekintünk a történelemben, és megvizsgáljuk az 1890 és 1914 közötti magyar migránsokat, azt látjuk, hogy ők az első modern transznacionális migránsok közé tartoztak. Legalább is én így gondolom. Ugyanis az első olyan bevándorlók ők, akik jórészt írástudók voltak. A dualizmus végére az Osztrák–Magyar Monarchiában csaknem minden gyermek részesült elemi oktatásban. Szinte mindannyian tudott olvasni, levelet írni az otthoniaknak, újságokat tudtak hazaküldeni, és a nemzetközi posta segítségével pénzt tudtak küldeni az Egyesült Államokból Magyarországra.

ra. Számomra ezt jelenti a transznacionális: vagyis azt, hogy valaki élhet Chicagóban, foglalkoztathatják az ottani történések, és egyidejűleg Sáros megye életében is részt vehet. És ez az, amit a mexikóiak és oly sok más migráns tesz manapság: transznacionális életet élnek. Ezért úgy gondolom, hogy ha egy olyan bevándorlót fogadó országban élünk, amely elért a modern migráns hullám, vissza kell tekintenünk. Ez azokra is igaz, akik kibocsájtó országban élnek ma: ahogy Magyarországról az elmúlt években olyan sok fiatal ember ment el munkát keresni az Európai Unió más országaiba. Hasznos eredménnyel kecsegtet, ha visszatekintünk az 1890 és 1914 közötti időszak migránsaira, hogy megvizsgáljuk életüket, illetve ha megnézzük, a fogadó és a küldő nemzetek miként változtak meg egy nagy migráció eredményeképpen. Az amerikaiak gyakran úgy akarják magukat látni, mint akik mások, kivételesek. Ez mintegy alapvetése az amerikanisztikának. A gondolat, hogy létezik egyfajta amerikai karakter, de rájövünk arra, hogy az amerikai karakter nagymértékben nemzetközi, és ahhoz, hogy megértsük az embereket, először fel kell ismernünk, hogy egyszerre több világban élhetnek sikeresen. Elhagyják a hazájukat, de aztán visszatérhetnek oda, még akkor is, ha az az amerikaiaknak meglepetést okozhat. Mint például, ha valaki eljön West-Virginia államba, pénzt keres, azután visszatér a magyarországi életébe. Ma ezt csinálják a mexikóiak az Egyesült Államokban. Nem a politikai szabadság miatt jönnek, hanem azért, hogy munkát kapjanak, pénzt keressenek, és azt elküldjék a Mexikóban élő családjuknak. Ebben az értelemben tűnik nagyon is modernnek a magyar migránsok oly régen élt transznacionális élete.

Az új digitalizációs módszerek és technológiák miként változtatták meg az Ön kutatási módszereit és azok jellegét?

Csak annyit mondok, hogy manapság sokkal könnyebb dolga van az embernek, mint amikor az 1970-es évek végén Rochesterben megkezdtem a doktori tanulmányaimat. Az 1812. évi angol–amerikai háború veteránjai számára kiutalt földterületekről szóló disszertációhoz 3000 darab lyukkártya készült. A fizikusok épületének alagsorába jártam, ahol numerikus adatokat gépeltem lyukkártyákra, és ez igen nagy munkával járt. Ma már ez sokkal könnyebb feladatot jelent a személyi számítógép és a legújabb hordozható eszközök jóvoltából. Manapság térképet készíthetünk és adatelemzést végezhetünk speciális szoftverekkel olyan számítógépeken, amelyek teljesítménye jócskán felülmúlja azokét a régi gépekét. Tehát úgy vélem, sokkal könnyebb és egyszerűbb a hozzáférés a megfelelő technológiához. Ezzel együtt azonban nem sok történész végez kvantitatív kutatásokat, sokkal jobban érdeklőket a térképezés, amiben én magam is több lehetőséget látok.

Ön bekapcsolódott egy nagyszabású vállalkozásba, melynek célja az Osztrák–Magyar Monarchiából a 19. század végén és a 20. század elején Amerikába érkező migránsok kutatása. Kérem, szóljon néhány szót erről a vállalkozásról.

A *University of Minnesota* kért fel körülbelül három évvel ezelőtt arra, hogy vegyek részt ebben a kutatásban, melynek célja az, hogy újra megvizsgáljuk az Osztrák–Magyar Monarchiából az Egyesült Államokba irányuló nagy bevándorlást. Gary Cohen az Ausztria történeti tanulmányok képviselőjében, Donna Gabaccia az *Immigration History Research Center*-ből, valamint Steve Ruggles a *Minnesota Population Center*-ből pályáztak együttműködési projekt keretében a Bécsi Egyetem történészeivel. Minnesotának és Bécsnek ugyanakkor szüksége volt valakire, aki fel tudja dolgozni a népességi adatokat. Hozzám fordultak, és én örömmel igent mondtam. Akkoriban éppen magyarul tanultam, és elmondtam nekik, hogy szeretném továbbra is hasznosítani a magyar nyelvű olvasási tudásomat. Azt taná-

csoltam továbbá, hogy az amerikai népszámlálási adatok mellett meg kellene néznünk az 1869 és 1910 közötti magyar adatokat is. Úgy gondolom, hogy a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (MKKSH) egyike volt a legszínvonalasabb közép-kelet-európai statisztikai szervezeteknek. 1918-ig az MKKSH csodálatos, társadalomtudományi igényű munkát végzett összegző jelentéseiben, amelyeket minden népszámlálás után készített. Különösen mély benyomást tett rám egy a hivatal által 1918-ban, a Monarchia bukását megelőzően kiadott kötet, mely a magyarországi kivándorlásról és visszavándorlásról szól. Nos tehát, két bécsi egyetemi kollégával működöm együtt, és azt a négy millió embert vizsgáljuk, akik a Habsburg Monarchia területéről az Egyesült Államokba vándoroltak. Körülbelül másfél milliónyian visszatértek, és számunkra a legérdekesebb kérdés az, hogy kik azok, akik maradtak, vagyis, akik tartósan letelepedtek az USA-ban, és kik azok, akik visszatértek. Azt a nagy jelentőségű felfedezést tettük, hogy a migránsok két nagy hullámáról beszélhetünk, amely északkelet felől, majd délkelet felől indult. Az első bevándorlók Csehországból és Morvaországból érkező cseh és német anyanyelvű népességhez tartoztak. Ők Wisconsin és Nebraska államokban telepedtek le földművelőkként. Dédunokáik közül sokan még ma is farmerek. A csehek nagyon sikeres bevándorlóknak számítottak. Utánuk jött a bevándorlók második hulláma, a Monarchia keleti részéből, Galíciából, Bukovinából és a Felvidékről. A paraszti migránsoknak ez a második hulláma nem akart földműveléssel foglalkozni, hanem inkább az amerikai munkásság táborát gyarapították, és felépítették Amerikát. Négy millió emberről beszélünk. És milyen nehéz volt számunkra – ennek a paraszti, ám iskolázott népesség számára –, akik nem beszéltek az angol nyelvet, hogy megértessék magukat az amerikaiakkal! Amerikában a domináns angol nyelvet beszélők egyáltalán nem értették a jövevényeket, pusztán nagy teherbírású, gyenge szellemi képességekkel bíró emberekként tekintettek rájuk. Készül a témát feldolgozó könyvünk kézírata, és keressük hozzá a kiadót. Reméljük, 2014-ben megjelenik. Annemarie Steidl dolgozik az osztrák népszámlálási adatokon, én a magyar anyagot kutatom, míg a harmadik történész, Wladimir Fischer a délszláv migránsokat vizsgálja.

Miként értékeli a történész szakma helyét és szerepét a mostani válságos időkben? Történészként vállal-e valamilyen társadalmi szerepet?

A válság problémája számomra három részre tagolható. Az első az állami alsófokú és közép fokú oktatás válságával függ össze, míg a második az egyetemi oktatás válságával. Hadd kezdjem azzal, hogy én miként látom a kötelességeinket a történész szakmában az általános és középiskolai tanárok és diákok irányában. Az amerikai állami iskolákban dolgozó tanárok ellen politikai támadás indult azon erők részéről, akik privatizálni akarják az oktatást. Én személy szerint ellenzem ezt, és inkább támogatni és javítani szeretném az állami oktatást. Úgy ítélem meg, hogy a történész szakma egyik feladata az, hogy szorosabb kapcsolatot alakítson ki a tanárokkal, akiket arra képezünk, hogy történelmet és társadalomtudományokat oktassanak. Hadd tegyek fel egy egyszerű kérdést: Mi lesz azokkal a nálunk végzett történész hallgatókkal, akik tanárként helyezkednek el az egyetem után? Ma sokkal inkább tartjuk kötelességünknek, mint régebben, hogy tartsuk velük a kapcsolatot, meghívjuk őket, jöjjenek vissza az egyetemre, szemináriumokra, előadásokra, olvassanak és tanuljanak nálunk. Az utóbbi öt-nyolc évben nagyon sokat dolgoztam együtt gimnáziumi és főiskolai tanárokkal, akik, miután elvégezték az egyetemet, gyakran nem részesülnek továbbképzésben. Tehát meghívjuk őket, műhelymunkában és szemináriumokon vesznek részt, könyveket olvastatunk velük. Ez számunkra pedig azért fontos, mert részben ezért szeretnek tanítani: a történelem izgalmas volta miatt. Egyrészt tehát a szakmai életük hátralévő ré-

szében kapcsolatban kell maradnunk azokkal a tanárokkal, akik nálunk végeztek. Segíteni tudjuk őket abban, hogy tanárokként folyamatosan képezzék magukat.

A másik válság az egyetemek szintjén tapasztalható. Az Egyesült Államokban az állami egyetemek is politikai támadásnak vannak kitéve. Az államok egyre kevesebb pénzt akarnak költeni az egyetemeikre egyéb, ezekkel versengő költségvetési prioritásaik folytán, főleg a bűnmegelőzéssel és büntetésvégrehajtással összefüggésben. Az Egyesült Államokban egyre inkább uralkodóvá válik az a vélekedés, miszerint az egyetemi oktatásból csupán az abban részt vevő egyén profitál, ezért ennek összes költségét az egyénnek kell állnia. Azonban én ezzel a nézettel is vitatkozom. Úgy vélem, a történész szakmának meg kell mutatnia az általa végzett munka társadalmi értékét. A felsőoktatásba beruházott, az adókból befolyó közpénzek jó befektetésnek számítanak. Az iskolázott emberek kreatívak. Legyenek akár történésem, germanisztika, francia vagy angol szakot végzettek, a köztársaság számára hasznos, ha iskolázott emberek lakják, így érdemes erre közpénzeket áldozni. Ezért úgy gondolom, azt is meg kell mutatnunk, hogy nagyon jól látjuk el a feladatunkat, amikor megtanítjuk a hallgatókat arra, miként legyenek jó állampolgárok.

A harmadik terület, ahol a történész szakma hozzájárulhat a mostani gazdasági válság, illetve specifikusan a hazámban mutatkozó politikai válság megoldásához, az úgynevezett „köztörténelem” (*public history*). Nekünk, történészeknek megvan a lehetőségünk arra, hogy oktathatjuk az iskola falain kívüli népeket, valamint a saját hallgatóinkat is. Megvan hozzá a szakértelmünk, tudunk mit nyújtani. Megjelenhetünk a TV-ben, leveleket írhatunk, újságcikkeket közölhetünk, szakértőként részt vehetünk bírósági ügyekben, mondhatjuk, hogy mi tanulmányoztuk már az adott kérdést, megvan a tudáson alapuló, adatokkal alátámasztott szakértelmünk. És úgy vélem, hogy különösen a mai Amerikában, amely politikailag olyannyira megosztott, ezt fontos hangsúlyozni, mármint azt, hogy nemcsak úgy, véletlenül tud valamit az ember, hanem elmondhatja, hogy tanulmányozta a kérdést, és megvan a háttere ahhoz, hogy megérte a problémákat.

Milyen tényezők hatására kezdett el magyarul tanulni?

Unitárius vallású vagyok. 25 évvel ezelőtt lettem az. Az amerikai unitáriusok szoros kapcsolatot ápolnak az erdélyi unitáriusokkal, és az én egyházam támogatja egy hargita megyei falu unitárius közösségét. A testvér egyházunk, amely Homoródszentpéteren található, néhány évvel ezelőtt kéréssel fordult hozzánk: küldjünk önkénteseket, hogy segítsenek nekik sport tábort építeni. Azt mondták, nem értenek a táborokhoz, de a gyermekeik szeretnének egy tábort, és ti, amerikaiak, értetek a táborokhoz, és jók vagytok a sportban. Meghallottam ezt a kérést, és azt válaszoltam, én tudok segíteni, és megkérdeztem Vilmos nevű fiunkat, hogy eljönne-e velem egy egyházi útra Románia magyarok lakta részébe és sporttáborba tanárnak. Ő igent mondott, és elmentünk. Indulás előtt vettem egy magyar nyelvtankönyvet és egy szótárat. Senki más nem tette ezt az amerikaiak közül. Ott vagyunk tehát a faluban, és üdvözölni tudom az ottani embereket, odaköszönök nekik, hogy „Jó napot kívánok!” A falubéliek pedig erre azt mondták: „Tisztelt uram,” önnek van füle ehhez a nyelvhez. Jöjjön vissza, és tanulja. És akkor egy ottani nő azt mondta: „Debrecenbe kell mennie. Debrecenben tanítják a mi magyar nyelvünket.” Így hát a következő évben elmentem Debrecenbe, a Debreceni Nyári Egyetemre, és minden évben igyekszem eljutni oda. Nagy kihívás az embernek ötven-hatvan éves korában tanulni ezt a nyelvet. A feleségem, Louisa azonban támogatott engem, és még az előkészítő kurzust is elvégezte Debrecenben. Azon túl, hogy az egyházamat kétnyelvű beszélőként szolgáltam a cserekapcsolat során, meg akarok tanulni legalább annyira jól olvasni magyarul, hogy primér forrásokat tudjak olvasni, a népszámlálási adatokat, meg hogy mit mondanak a magyar történészek a szakfolyóirataik-

ban. Rájöttem, hogy mivel a hallásom nem olyan jó, lehet, hogy soha nem fogom jól beszélni a nyelvet, de ha jól tudom olvasni, annak már örülni fogok, különösen, hogy ezt annak érdekében teszem, hogy támogassam az egyházamat, hogy jó unitáriánus legyek, és segítssem embertársaimat. Segítséget jelent a magyar nyelvtudásom, és hogy más amerikai látogató számára tudok tolmácsolni, vagy amikor erdélyiek látogatnak el hozzánk az Egyesült Államokba, nekik segíték. Tudom, hogy mindez sokat jelent a hargita megyei barátainknak. Amikor Homoródszentpéteren járok, rendszerint szólhatok néhány szót a templom szószékéről, és a hallgatóság hálás azért, hogy valaki van olyan figyelmes, hogy a saját nyelvükön beszél hozzájuk, még ha nagyon erős wisconsin akcentussal is. Az erdélyi székelyek ki-sebbségben élnek, és úgy érzik, a románok nem szeretik őket. És bár úgy vélik, hogy az utóbbi években közelebb kerültek Magyarországhoz, egyébként úgy érzik, elfelejtették őket. Ha pedig valaki az Egyesült Államokból veszi a fáradságot, elmegy hozzájuk, és megtanulja a nyelvüket, az jól esik nekik. Tavaly a feleségemmel ellátogattunk a március 15-i ünnepségekre. Nagyon fontos esemény ez az ottaniak számára. A kívülállónak úgy tűnik, mintha még mindig 1848–1849-et írnanak. A falubeliek huszároknak öltöznek. Elmentük a templomukba, és együtt ünnepeltünk velük. A Duna TV elküldött egy stábot, hogy rögzítsék az eseményt. A falubeliek nagyon kedves emberek, nagyon szívélyesek, és mi támogatni akarjuk őket. Ugyanakkor nagyon szegények is egyben.

Fulbright ösztöndíjas vendégoktatóként a Magyarországon töltött félév során bizonyára érzélte azokat a változásokat, amelyek nálunk zajlanak. És mivel az Egyesült Államokban a felsőoktatás különböző formáival is megismerkedett, biztosan van némi benyomása a hallgatókról.

Igen, elég jól ismerem az amerikai felsőoktatás rendszerét. Amint azt röviddel ezelőtt már elmondtam, ma tényleg látjuk, hogy nem engedhetjük meg magunknak azt, hogy csupán kiképezzük a tanárokat, és aztán huszonkét, huszonhárom évesen elengedjük őket a következő negyven vagy negyvenöt évre anélkül, hogy lehetőséget kapnának további szakmai fejlődésre, illetve arra, hogy részt vegyenek a felnőttképzésben. Együtt kell velük dolgoznunk a szakmai pályájuk során, és állami egyetemként a küldetésünk része, hogy tőlünk telhetően a legjobban szolgáljuk a tanárokat. Együtt akarunk maradni a végzett hallgatóinkkal. Azt szeretnénk elérni, hogy visszajöjjenek, és részt vegyenek a mesterszintű képzésünkben, hogy szemináriumokat vegyenek fel nálunk. Ez az egyik dolog, ami megváltozott nálunk. A másik pedig az úgynevezett „értékelés”, amit néha elszámoltathatóságnak hívnak. Wisconsin állam hivatalnokai a következőt mondják: „Dollármilliárdokat költünk az egyetemre. Mit kapunk érte?” Erre mi: „Iskolázott embereket.” Amire ők viszont azt mondják: „Honnan tudják Önök?” Erre valaha azt válaszoltuk: „Nos, érdemjegyeket adunk a hallgatóinknak. Négyeseket, ötösöket vagy hármassokat kapnak.” Erre ők: „Ez nem elég jó. Honnan lehet azt tudni, hogy mit tudnak a hallgatók?” Ezért aztán az utóbbi időben nagyon odafigyelünk az értékelésre, és például ezt mondjuk: „Tanítok egy kurzust, melynek témája bevezetés az amerikai történelembe. Ez az öt célja van az órának, és ezek a követelmények, és így meg így értékelem a hallgatók teljesítményét. A kurzus végén pedig mindegyik hallgatóról meg tudom mondani, hogy elérte-e a kitűzött a célokat, teljesítette-e az előírt követelményeket. Bizonyítékokkal tudom alátámasztani, hogy tudnak esszét írni, amivel egyben azt igazolom, hogy a gondolataikat rendszeren ki tudják fejteni, bizonyítékokat tudnak citálni, és érvelő módszerrel be tudják mutatni a történelem ok-okozati összefüggéseit. Tehát sokkal jobban odafigyelünk az értékelésre és mérésre, mint akkor, amikor harminc évvel ezelőtt elkezdtem az oktatást, amikor csak arról volt szó, hogy ha ötöst kapnak a hallgatók, akkor biztosan kiválóak, ha négyest, akkor nagyon jók. A hármas meg azt jelenti, hogy átlagos. Ez

manapság már nem elég ahhoz, hogy megfeleljünk az értékeléssel kapcsolatos elvárásoknak. Ma már meg kell mutatnunk, hogy a hallgatók valóban tanultak valamit, és amit megtanultak, az az, amit megmondtunk előre, hogy meg fognak tanulni. Így a másik szó, amit használni szoktunk az „intencionális”: konkrét szándékunk van arra nézve, hogy mit igyekszünk csinálni. Úgy vélem, ez a folyamat az egész amerikai felsőoktatásra jellemző. A másik dolog, ami az utóbbi években változott, az az, hogy több kurzust oktatunk az internet segítségével. Már körülbelül hét vagy nyolc éve csinálom ezt kisebb-nagyobb megszakításokkal tanárként dolgozó hallgatókkal. Az a feladatom, hogy Wisconsin állam-szerte együttműködjem a tanárokkal, és olyan kurzusokat oktassak nekik, amelyeket személyesen nem tudnának hallgatni az egyetemen. Ezekre a kurzusokra kötelező olvasmányokat kell olvasni, írni is kell, és a kurzuson részt vevő hallgatók az interneten online vitatják meg annak anyagát. Ez a módszer több munkával jár, mint a hagyományos, de arra számítok, hogy még többet jelent majd a jövőben. Minden amerikai egyetem kísérletezik azzal, hogy miként érhet el több hallgatót online kurzusokkal. Az állam vezetői azt remélik, hogy ez az oktatási forma olcsóbb lehet. Ezzel kapcsolatban viszont kétségeim vannak – a felsőoktatás, függetlenül attól, hogy milyen oktatási és tanulási módszert alkalmazunk, intenzív munkát és magas költségeket jelent. Az online oktatás viszont természetesen megfelel a mai hallgatók igényeinek. Ugyanis nagyon jók vagyunk azon hallgatók oktatásában, akiket ma látunk: tizenkilenc-huszonhárom, huszonnégy évesek fiatalokról van szó, ám nem vagyunk olyan jók abban, hogy olyanokat oktassunk, akik harminc évesek, kis gyermekük van, vagy ötvenesek, akik átképzésen vesznek részt. Köztudottan jelentős az amerikai katonai jelenlét a világban, és nekem vannak hallgatóim, akik Kuwaitban, Afganisztánban, Dél-Koreában és másutt szolgálnak, és az interneten keresztül végzik a kurzusaimat. Hajnal háromkor csinálják a házi feladatukat. Az amerikai bázisokon elérhető az internet. Visszajönnek a hazájukba, ahol tanárok, ügyvédek lesznek, vagy valami más foglalkozást szeretnének űzni. Tehát úgy gondolom, hogy az online oktatás talán fontosabb lesz a jövőben.

Végül, milyen benyomásokat szerzett a történelem oktatásával összefüggésben Magyarországon?

Az itteni hallgatók igazán kiválóak. Angolul hallgatták a kurzusaimat, tehát idegen nyelven, és igyekeztek segíteni nekem a magyar nyelvű kommunikációban. A debreceniek igazán nagyon jók. Minden tekintetben olyan jók vagy jobbak, mint az amerikai hallgatók, akikkel a saját egyetemen találkozom Wisconsinban. A károlis hallgatók alapszintű képzésben vesznek részt, tehát egy korábbi képzési szakaszban vannak, de ők is nagyon megbízhatók, minden tekintetben felveszik a versenyt a wisconsini BA-s hallgatókkal. Az egyik tapasztalat, amit szereztem, az az, hogy milyen nagyok a velük szemben támasztott elvárások. Mielőtt idejöttem, nem tudtam, hogy BA szinten összesen 180 kreditet kell teljesíteniük a hallgatóknak. És a hallgatók 10, néha 13-14 órát vesznek fel egy szemeszterben, ami ráadásul rövidebb, mint Amerikában. Sokat kell hát dolgozniuk. Egy ideig eltartott, mire erre rájöttem. Az Egyesült Államokban a hallgatók sokkal kevesebb kurzust vesznek fel, ám több munkát végeznek egy kurzuson. Ezt tehát először nehezen tudtam megérteni, de a károlis kollégák elmagyarázták nekem, és azt is, hogy örüljek azoknak a hallgatóknak, akik eljönnek az órákra, mert ők a jó tanulók. Azokat, akik nem jönnek el az órára, valójában nem is akarja látni az ember, mivel nem veszik annyira komolyan a tanulást, és én megértettem ezt. Ugyanakkor azon meg csodálkozom, hogy ebben a rendszerben olyan sok hallgató bukik meg. Ráadásul aggódom a magyar egyetemisták jövője miatt. Közülük sokan abban gondolkodnak, hogy elhagyják Magyarországot, és valahol az EU-ban folytatják a pályafutásukat. Meg szoktam tőlük kérdezni az órán – mivel migrációtörténetet oktatok: Milyen

Határainkon túl „...ahhoz, hogy megértsük az embereket, először fel kell ismernünk ...

migránsnak lenni? El tudják magukat képzelni egy ilyen helyzetben? Sem Debrecenben, sem a Károlin nincs olyan hallgatóm, aki végleg el akarná hagyni ezt az országot, de valamikor szinte mindegyikük szívesen élne másutt. Különösképpen Nagy-Britanniában vagy talán Észak-Nyugat Európában. Viszont gazdasági okokból szinte valamennyien úgy gondolják, hogy el kell menniük. És ez elszomorít engem, és a saját államomra gondolok: mi lenne, ha azok a hallgatók, akiket oktatok, azt mondanák: Nem maradhatunk Wisconsinban, mert nem tudunk itt megélni, ezért Chicagoba, Minneapolisba vagy New Yorkba kell mennünk. Ez bizony ahhoz vezetne, hogy az állam elszegényedne. Aggódom Magyarország miatt, hogy nagyon értelmes fiataljai miként éreznek most – talán a gazdasági válság miatt. Lehet, hogy két év múlva jobb lesz a helyzet. Nem tudom. Ezek a fiatalok szinte egytől egyig máshol képzelik el a jövőjüket, még akkor is, ha nem akarnak véglegesen elmenni. Így aztán majd visszajönnek. Ez az ország visszavonzza a népét.

A történelem talán megismétli önmagát – a századforduló migrációs folyamataira gondolok, amelyekről korábban beszéltem...

Igen, igen.

Köszönjük szépen a beszélgetést.

Az interjút készítette és fordította: VAJDA ZOLTÁN